

Türkistan'dan Anadolu'ya: Türk-İslâm Medeniyetinin İnşasında Ahîlik Teşkilatının Rolü

Perihan Hazel KAYA

Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Konya, Türkiye,
perihaner@selcuk.edu.tr (Sorumlu Yazar/Corresponding Author)

Mustafa Göktuğ KAYA

Doç.Dr., Vergi Başmüfettişi, Hazine ve Maliye Bakanlığı Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı, Konya, Türkiye,
mustafa.kaya@karatay.edu.tr

Makale Bilgileri	ÖZ
Makale Geçmişi Geliş: 11.09.2025 Kabul: 30.10.2025 Yayın: 31.10.2025 Anahtar Kelimeler: Anadolu, Türkistan, Türk-İslâm Medeniyeti, Ahîlik, Fütüvvet.	Türk-İslâm medeniyeti; İslâm dini, yaşadığımız coğrafyadan aldığımız kültür unsurları ve Türklerin Türkistan'dan getirdiği kültürel değerler olmak üzere üç ana kaynaktan oluşur. Anadolu'yu Türkleştirme çalışmaları ve bu topraklarda Türk-İslâm medeniyetinin kurulmasına yönelik çabalar Malazgirt zaferinden sonra hız kazanmıştır. Bu süreçte -XII. ve XIII. yüzyıllarda- Anadolu topraklarının Türk ve İslâm yurdu haline dönüşmesinde pek çok etken rol oynamıştır. Bunların en önemlilerinden birisi Ahi Evran-ı Veli'nin öncülüğünü yaparak kurduğu Ahîlik teşkilatıdır. Bu teşkilat; siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel boyutları olan milli kültür, ahlak, iman, yiğitlik ve cihat hareketidir. Ahi Evran, Moğol zulmünden kaçarak Anadolu'ya gelen Oğuzların yerleşmesine yardımcı olmuş, Türkmenlerin işsiz olanlarını meslek sahibi yapmış, esnaf ve sanatkarlara tezgâhlar hazırlayarak yerli halk karşısında ezilmelerini önlemiştir. Bu çalışmanın amacı Ahi Evran'ın öncülüğünde Anadolu'da kurulan Ahîlik teşkilatının Türk-İslâm medeniyetinin inşasındaki rolünü değerlendirmektir. Ortaçağ Anadolu'sunun kültürel ve toplumsal dokusuna yön veren Ahîlik teşkilatının kökeni Fütüvvet anlayışına dayanmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada ilk olarak Ahîliğin kavramsal çerçevesi çizilmiş, kökeni, Fütüvvet anlayışı ile benzer ve farklı yönleri değerlendirilmiştir. Sonrasında Ahîlik teşkilatının Anadolu'daki gelişim süreci, ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel katkısı ve Türk-İslâm medeniyetinin oluşumundaki rolü ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Tüm değerlendirmeler sonucunda Ahîliğin Anadolu'da İslâmî inanç ve uygulamalar doğrultusunda yeni bir medeniyetin oluşmasında çok önemli bir rolü olduğu görülmüştür.

From Turkistan to Anatolia: The Role of Ahi Organization in the Construction of Turkish-Islamic Civilization

Article Info	ABSTRACT
Article History Received: 11.09.2025 Accepted: 30.10.2025 Published: 31.10.2025 Keywords: Anatolia, Turkestan, Turkish-Islamic Civilization, Ahi Organization Fütüvvet	Turkish-Islamic civilization consists of three main sources: the Islamic religion, cultural elements derived from the geography we inhabit, and the cultural values brought by the Turks from Turkistan. Efforts to Turkify Anatolia and establish Turkish-Islamic civilization in these lands gained momentum after the victory at Malazgirt. During this process—in the 12th and 13th centuries—many factors played a role in transforming Anatolia into a Turkish and Islamic homeland. One of the most important of these was the Ahi organization, pioneered and established by Ahi Evran-ı Veli. This organization was a national cultural, moral, religious, heroic, and jihad movement with political, social, economic, and cultural dimensions. Ahi Evran helped the Oghuz Turks, who fled Mongol oppression and came to Anatolia, settle down. He provided jobs for unemployed Turkmen, set up workshops for craftsmen and artisans, and prevented them from being oppressed by the local population. The purpose of this study is to evaluate the role of the Ahi organization, established in Anatolia under the leadership of Ahi Evran, in the construction of Turkish-Islamic civilization. The origins of the Ahi organization, which shaped the cultural and social fabric of medieval Anatolia, lie in the concept of Fütüvvet. Accordingly, this study first outlines the conceptual framework of Ahi organization, evaluating its origins and the similarities and differences between it and the concept of Fütüvvet. Subsequently, the study details the development process of the Ahi organization in Anatolia, its economic, social, political, and cultural contributions, and its role in the formation of Turkish-Islamic civilization. All evaluations reveal that Ahi organization played a crucial role in the formation of a new civilization in Anatolia in line with Islamic beliefs and practices.

Atıf/Citation: Kaya, Perihan Hazel – Kaya, Mustafa Göktuğ. “Türkistan'dan Anadolu'ya: Türk-İslâm Medeniyetinin İnşasında Ahîlik Teşkilatının Rolü”. *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (SEMA)* Özel Sayı (Ekim 2025), 84-101. <https://doi.org/10.47702/sema.2025.49>

GİRİŞ

İlkçağlardan günümüze milletler kendilerine has medeniyet ve kültürler oluşturarak mevcudiyetlerini yüzyıllar boyunca sürdürmüşlerdir. Dinler, medeniyet ve kültürlerin üst sistemlerini oluşturmaktadır. Türkler de ulus olarak İslâm¹ inancıyla gelişerek büyümüş ve "Fütüvvet Anlayışını" özümseyerek kendi kültürel özelliklerine göre şekillendirmiştir.

IX. yüzyıldan itibaren Anadolu hızlı bir Türkleşme sürecine girmiş bu süreç beraberinde kültürel anlamda değişiklik ve etkileşimi de getirmiştir. Özellikle 1071 yılında gerçekleşen Malazgirt savaşının hemen ardından Moğolların istilasını nedeniyle Anadolu'ya gelerek yerleşik düzene geçen Türkler yeni ve hukukun üstünlüğüne dayanan, insan merkezli bir nizam kurmuşlardır. Bu düzeni kurarken kendi kurumlarını ve yeni toprakların mirasını sentezlemişlerdir. Göç sonucu gelen Türk kabileleri, yerleşik düzen kurdukları bu yeni bölgede başta tarım ve hayvancılık olmak üzere çeşitli iş kollarında çalışmışlardır. Büyük Selçuklu Devleti zamanında göçebe topluluklar hem Türk kültürü hem de İslâm kültürü unsurlarından faydalanarak yeni kültürel dokuyu oluşturmuşlardır. Diğer bir deyişle sadece kendi göçebe geleneklerini kullanmamışlar yerleşik toplulukların ve uygarlıkların mirasından da faydalanmışlardır. Yeni düzenin içinde çeşitli teşkilatlar kurulmuş ve bu teşkilatlar sayesinde devletlerin ekonomik refahı artmıştır. Bu teşkilatların en önemlilerinden biri de çalışmanın konusunu oluşturan Ahî Evran-ı Veli'nin öncülüğünde kurulan kökleri Ortaçağ İslâm coğrafyasına uzanan ve Fütüvvet anlayışına dayanan "Ahîlik Teşkilatı" dır.

Ahîlik teşkilatının kökeni fütüvvet anlayışına dayanırken şekillenmesi ve teşkilat yapısı günümüzün Türkistan bölgesine dayanır. Hoca Ahmet Yesevî'nin (Pîr-i Türkistan) yaktığı Türk-İslâm meşalesi, Horasan üzerinden Anadolu'ya ulaşmıştır. Yüzyıllar boyunca Türklerin manevi hayatı üzerinde etkili olan sûfî anlayış, 1166 yılında Ahmet Yesevî'nin vefatından sonra onun yolundan giden dervişler aracılığıyla bütün Türk coğrafyasına yayılmıştır. Güzel ahlak, müsamaha ve kucaklayıcılığın temsilcisi olan Horasan Erenleri, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında büyük rol oynamıştır. XIII. yüzyılda ilk olarak Kayseri'de teşkilatlanan Ahîlik, Yesevîlik ekolünün önemli bir temsilcisidir². Bu çerçevede içerisinde Ahîlik teşkilatı Anadolu'da yeni bir medeniyet hareketinin başlamasına katkıda bulunarak medeniyetimizin en parlak ve en önemli kuruluşlarından biri haline gelmiştir. Anadolu'da Fütüvvetin dönüştüğü şekil, İslâm dünyasındaki diğer yörelerdekinden farklılaşarak Ahîlik ismiyle daha yumuşak, herkesi ve bütün hayatı içine alan bir sistem haline gelmiştir.

Ahîlik teşkilatı yüzyıllar içerisinde Anadolu'da ahlak ve sanatı birleştirerek esnaf ve meslek teşkilatı haline gelmiştir. Bu teşkilat Türk esnaf ve sanatkarları birlik çatısı altında birleştirmenin yanı sıra yerleşim alanlarında sosyal ve ekonomik düzeni kurmuş ve kültürel anlamda gelişmeyi de desteklemiştir. Anadolu'da toplumsal, kültürel, sosyoekonomik düzeni sağlamakla kalmamış ayrıca Anadolu Selçuklu Devleti'nin son bulmasının ardından siyasî olarak birlik ve beraberliği sağlayarak Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecinde çok büyük rol oynamıştır.

Bu çalışmanın amacı Ahî Evran öncülüğünde kurulan Ahîlik Teşkilatının Anadolu'da Türk-İslâm medeniyetinin inşasındaki rolünü tespit etmek ve değerlendirmektir. Bu doğrultuda çalışmada ilk

¹ Kurân'da, Allah katında tek dinin İslâm olduğu "*Allah katında din İslâm'dır.*" ayetiyle belirtilmiştir. Ayrıca İslâm dışındaki din arayışlarının muteber olmadığı da şu şekilde ifade edilmiştir: "*Kim İslâm haricinde bir din ararsa, (Aradığı din) ondan asla kabul edilmeyecektir.*". Bk. Aslan Çıtır. "Kurân'da İslâm'ın Tüm Peygamberlere İsnat Edilmesi", *akif* 51/1 (2021), 136.

² Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1974); Mikâil Bayram, "Anadolu Selçukluları Zamanında Ahi Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi* (1983), 45.

olarak Ahîliğin kavramsal çerçevesi ve kökeni sonrasında da Türkistan'dan Anadolu'ya Ahîlik sisteminin nasıl taşındığı ele alınacaktır. Anadolu'nun Türkleşmesi süreci ile ilgili literatürde yapılmış birçok çalışma olduğundan bu çalışmada bu sürecin Yesevîlik ile bağlantısına da bakılacaktır. Bu sürece bakıldığında dikkat çeken ilk husus Gaziler kadar Ahîlerin de etkili olduğudur. Askerî başarıları ile Gaziler önemli fetihler gerçekleştirirken Ahîler de gönülleri fethederek bu süreci desteklemiştir.

1. XI.-XIII. Yüzyıllarda Anadolu'nun Genel Görünümü

Türklerin İslâmiyet'e geçiş tarihi ve süreci ile ilgili çok çeşitli ve farklı görüş olsa da 751 yılında başlayan Talas Savaşı Türk-Arap dostluğunun başlangıcı olarak değerlendirilmektedir. İslâm Dinî bu tarihten itibaren Türkler arasında çok hızlı yayılmaya başlamıştır. X. yüzyılın başlarında Selçuk Bey önderliğinde Oğuz Türkleri İslâm dinini benimsemeye başlamış ve çok kısa sürede İslâmiyet bütün Oğuzların dini olmuştur. İlerleyen zamanlarda Oğuzlarda Müslümanlığı seçenlere Türkmen denilmeye başlanmıştır³.

Birçok medeniyeti barındıran Anadolu coğrafyasına XI. yüzyılda çok yoğun Türk akını olmuştur. Anadolu'yu vatan yapmak isteyen Türkmenler XI. yüzyıldan itibaren keşif gayesiyle Anadolu'ya başlattıkları akınlarını yüzyılın ortalarından itibaren iskân ve fetih amaçlı olarak arttırarak devam ettirdiler⁴. Akıncılar ilk olarak Tuğrul Bey'in, sonrasında Alparslan ve Melikşah'ın emriyle doğudan batıya olacak şekilde, o dönemde hala Bizans Devleti'nin egemenliği altında bulunan Anadolu bölgesine gelerek fetih hareketlerine başlamışlardır. 1040 yılında gerçekleşen Dandanakan Savaşıyla beraber Anadolu'nun kapıları açılmıştır. 1048 yılındaki Pasinler Savaşı sonrasında Türkler Doğu Anadolu bölgesinde hâkimiyet kazanmaya başlamış, 1071 yılında Alparslan'ın Diyojen'e galip gelmesiyle sonuçlanan Malazgirt Zaferi ile Anadolu tamamen kontrol altına alınmıştır. 1075 yılında Kutalmışoğlu Süleyman Şah öncülüğünde başkenti İznik olan Anadolu Selçuklu Devleti kurulmuştur. Ayrıca Anadolu'da yaklaşık 10 kadar Türk Devleti faaliyetlerine başlamıştır⁵.

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması sürecinin başlangıcı ile ilgili bazı kaynaklar Malazgirt savaşına işaret etmektedir. Alparslan'ın Malazgirt'te elde ettiği zafer İslâm âlemine büyük bir mutluluk getirerek kalıcı ve yeni kazanımlar sağlamıştır. Anadolu artık Bizans Devleti'nin akınlar yaptığı bir alan olmaktan çıkarak bunun yerine Türk nüfusun yerleşmeye başladığı bir Türk-İslâm vatani haline gelmeye başlamıştır. Anadolu tarihinde o zamandan itibaren ciddi boyutta değişiklikler ve ilerlemeler gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Malazgirt zaferi, sadece Türk-İslâm tarihi açısından değil ayrıca dünya tarihi açısından da dönüm noktası olmuştur⁶.

Bu dönemde Anadolu'ya Türklerin gerçekleştirdiği akınların ardından Maverâünnehir ve Sır-Derya'daki Oğuzların kalan kısmı da Anadolu'ya gelmeye başlamıştır⁷. Malazgirt Zaferi'nin ardından Anadolu'ya çok fazla Türk kabileleri göç etse de bölgenin tamamının Türkleşmesi birkaç yüzyıl içinde tamamlanacaktı. Malazgirt Zaferi sonrasında Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulması ile Anadolu'da siyâsî ve içtimaî hayat sağlam bir zeminde oluşmaya başlamıştır. Anadolu toprakları XI. yüzyılın başından itibaren siyâsî açıdan önemli değişiklikler yaşamaya başlamış, Orta Asya ve Horasan'dan gelen kabilelerle bölgeye yerleşen Türklerin sayısında artış yaşanmıştır⁸. Türkistan'dan Anadolu'ya

³ İlker Türkmen, "XIII. yüzyılda Yesevîlik, Ahilik ve Babailik üçgeninde Kırşehir", *Selçuk Türkiyat* 64, (2025), 7.

⁴ Gürhan Bahadır, "Ortaçağ Anadolu'sunda Türk-İslâm Medeniyetinin Oluşması (636-1100)", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8/16 (2011), 113.

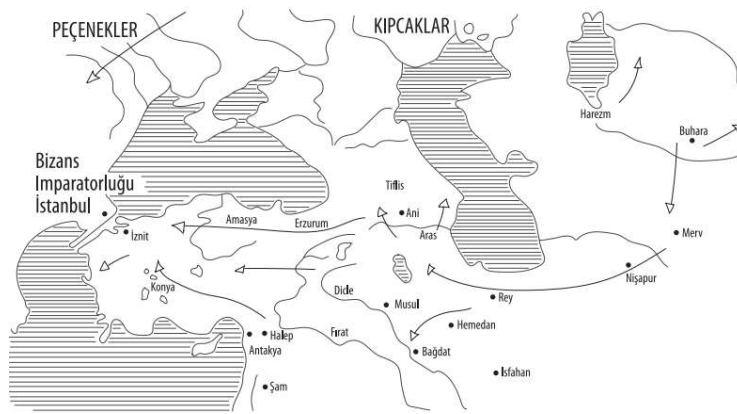
⁵ Bu Türk Devletleri Arasında Artuklular, Ahlatşahlı, Mengüçükler, Danişmendliler ve Saltuklular yer almaktadır. Anadolu'da bu devletlerin kurulması bu bölgelere göç eden Oğuzların sayısını zaman içinde arttırmıştır. Bk. Kazım Ceylan, "Geçmişten Geleceğe Türk-İslâm Medeniyetinin İnşa'sında Ahilik", *TASAM*, (Erişim 25 Ağustos 2025)

⁶ Mehmet Şimşir, "Malazgirt Meydan Muharebesi Öncesi Bizans-Fâtımî İlişkileri ve Savaş Etkileri", *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (SEMA)*, 8 (Aralık 2023), 36.

⁷ Bahadır, "Ortaçağ Anadolu'sunda Türk-İslâm Medeniyetinin Oluşması (636-1100)", 123.

⁸ Selçukluların gerçekleştirdiği fetihlerin önemli sonuçları arasında; dünya ticaret yollarına açılması, Anadolu'nun

gelen göçebe Türkler Anadolu'da dağılarak farklı şehir, kasaba ve köylere yerleştiler. Bu Türk kabilelerinin çoğu atlı göçebelere idi. XIII. yüzyılın ilk çeyreğine kadar olan göçlerin temel nedeni; Anadolu'nun yaylak, kışlak ve otlak imkânlarını barındırması ve elverişli iklim şartlarına sahip olmasıdır. Bu ilk göç dalgasında çoğu esnaf ve sanatkâr Türkistan'da kalmıştı⁹. Ancak Cengiz Han yönetimindeki Moğol ordusunun Uygur Türklerini hâkimiyet altına alıp 1211 yılında Çin'e girmesi ve sonrasında Harezm bölgesini ele geçirmesi sonucunda 1218-1220 yılları arasında Semerkant, Buhara, Taşkent gibi büyük Türkistan şehirleri yerle bir olmuştur¹⁰. Moğolların Türkistan'daki zalimce istilaları Anadolu'ya gerçekleşen göçleri hızlandırarak arttırmıştır. Bu yaşananlardan sonra Horasan, Harezm ve Azerbaycan üzerinden gerçekleşen ikinci göç dalgasında çoğu esnaf, sanatkâr, mutasavvıf, âlim olan Türk toplulukları Anadolu'ya gelmiştir. Türkistan'ın yalnız Merv şehrinde tek seferde ölüm korkusu yüzünden Anadolu'ya göç ederek gelen ve çoğunluğunu esnaf ve sanatkârların oluşturduğu Türklerin sayısı 70.000 civarındaydı. Bu Türk kabileleri, Marko Polo'nun "Türkmeneli" adını verdiği Anadolu Selçuklu topraklarına gelerek buraya yerleştiler¹¹.

Şekil 1. Türklerin Anadolu'ya Giriş Yolları

Doğu Anadolu dağlık bir araziye sahip olduğu için Türkmen göçbelerinin Anadolu bölgesine giriş için kullanabileceği belli yollar ve geçiş yerleri vardı. Kelkit ve Çoruh vadilerinden Yukarı Kızılırmak'a geçerek Çankırı ve Kastamonu dolaylarına; Aras, Murat Suyu-Fırat vadisi kullanılarak Malatya, Urfa, Adıyaman'a; Aras-Karasu, Kızılırmak vadisi üzerinden Orta Anadolu dolaylarına; Kızılırmak'ın güneyinden ve Murat Suyu vadisinden Konya ve Kayseri dolaylarına; Van Gölü ve Torosların güneyinden ilerleyerek Çukurova'ya ve buradan da İç Anadolu'ya geçiyorlardı¹².

Ancak geldiklerinde Anadolu'da sadece siyasî olarak varlık sürdüren ve medeniyet kurma heyecanını kaybetmiş Bizans Devleti vardı. Bir yüzyıl kadar devam eden Bizans tehditleri ve gerçekleşen Haçlı seferleri Anadolu'nun siyasî, iktisadî ve içtimâî zayıflığını 1176 yılına kadar arttırarak devam etmiştir. 1176 yılında Bizans ile gerçekleştirilen Miryakefolan Savaşı'ndan II. Kılıçarslan'ın zaferle ayrılmasıyla Anadolu'nun iç-dış güvenliği ve siyasî birliği sağlanmış, ticaret yolları Anadolu

Hristiyan ve Müslüman halk arasında bir köprü görevi görmesi, zengin ve ileri bir ülke hâline gelmesi yer almaktadır. Selçuklular tarafından Anadolu'nun İslâm coğrafyasına dâhil edilmesi ve ticaretin önündeki engellerin ortadan kaldırılması ile bu devlet hızlı bir ekonomik gelişme sürecine girmiştir. Bk. Kadir Özköse, “Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında Tasavvufî Zümre ve Akımların Rolü”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/1 (Haziran 2003), 254.

⁹Cemal Anadol, *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler* (Ankara: Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (HAGEM) Yayınları, 2001), 48.

¹⁰ Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş* (İstanbul: Enderun Yayınları, 1981), 247.

¹¹ Anadolu, *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler*, 48.

¹² Abdullah Kaya, “Başlangıcından 1071’e Kadar Türklerin Anadolu’ya Akınları Hakkında Bir Değerlendirme”, *EKEV Akademi Dergisi*, 18/59 (Bahar 2014), 219.

toprakları üzerinden geçmeye ve kesişmeye başlamış ve sonrasında Türklerin önünde Anadolu'yu yurt yapmak ve yeni bir medeniyet kurmak için hiçbir askerî ve siyasî engel kalmamıştı. O dönemde Anadolu'ya gelen büyük mutasavvıf Ahmet Yesevî'nin dergâhından ilham alan kişiler ile medeniyetin temelleri inşa edilmeye başlanmıştı. Çoğu bölgede artık Türkler azınlık değil çoğunluk konumunda olmaya başlanmış ve bu yolla siyasî güç te Türklerin eline geçmeye başlamıştır. Savaşlar ve iskân politikaları ile filizlenmeye başlayan Anadolu'nun Müslümanlaşma süreci XIV. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir¹³.

XII. yüzyılda İslâm dininin etkisini arttırmak için özellikle Karahanlı Devleti döneminde ilim ve edebiyat alanında verilen menzum ve mensur Türk-İslâm eserleri yüzyıllarca okunmuş ve birçok farklı dile çevrilmiştir¹⁴. Ahmet Yesevî'ye ait Divan-ı Hikmet adlı çalışması XII. yüzyılda Türk-İslâm âlemine yol göstermiştir. Ahîlik teşkilatının dolaylı olarak kurucularından biri de Ahmet Yesevî dir. Ahî Evran ile Ahmet Yesevî aynı ekolün farklı yüzyıllardaki temsilcileridir. Ahî Evran'ın İran üzerinden Anadolu'ya gelmeden önce Horasan'da Yesevî'nin öğrencilerden eğitim almıştır. Divan-ı Hikmet eserindeki bilgilerin Anadolu'ya taşınması ve kullanılması Ahî Evran sayesinde olmuştur. Ahmet Yesevî'nin dini bilgilerin öğrenilmesini gerektiğini savunan söylemleri ile Ahî Evran'ın esnaf ve sanatkarlardan İslâm'ın temel bilgilerini öğrenmelerini istemesi aynı kültüre bağlı olduklarının en önemli göstergelerindendir¹⁵. Ahîliğin temel prensiplerini Yesevîliğin temelini oluşturan kanaatkâr olmak, insanı sevmek, cömert olmak, kendini bilmek ve nefesine hâkim olmak gibi kavramlar oluşturmaktadır¹⁶.

Göçebe Türkmen kabileleri Anadolu'nun farklı bölgelerine yerleşirken stratejik öneme sahip bazı noktalara da şeyh ve dervişler tekkelerini kurarak Anadolu'yu dört bir yandan nakış nakış işlemeye başlamışlardır¹⁷. Şeyh ve dervişlerin katkıları Anadolu'yu tamamen bir Türk Devleti haline getirmenin yanı sıra İslâm'ın yayılarak milli beraberlik ve bütünlüğün korunması gerçekleştiriliyordu¹⁸.

XIII. yüzyılın başları askerî, siyasî, ilmi, iktisadî, sosyal ve kültürel alanlarda ilerleme gösteren Anadolu Selçuklularının en parlak dönemi idi¹⁹. I. Alâeddin Keykubâd'ın vefatı sonrası tahta geçen II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in döneminde ilerleme yerini duraklamaya bıraktı. Onun döneminde yaşanan Moğol akınları, saltanat kavgaları, iç karışıklıklar gibi olaylar Anadolu'nun siyasî, iktisadî, içtimai hayatını olumsuz yönde etkilemiştir. Anadolu Selçukluları 1243 yılında Köseadağ Savaşında Moğol ordusuna yenilmiş ve sonrasında Moğolların hâkimiyeti altına girmiştir. 1277 yılında ise Selçuklu Devleti'nin idaresi İlhanlıların eline geçmiştir²⁰.

¹³ Özköse, "Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında Tasavvufî Zümre ve Akımların Rolü", 250-252.

¹⁴ Vasiliy Vladimiroviç Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, çev. Mehmet Fuat Köprülü (Ankara: Arisan Matbaacılık, 1984), 65-66.

¹⁵ İsmail Bilgili, "Hoca Ahmed-i Yesevî'nin Anadolu İrfanına Katkısı", *Buhara'dan Konya'ya İrfan Mirası Ve XIII. yy. Medeniyet Merkezi Konya*, ed. Dilaver Güler ve Murat Şimşek. (Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2020), 117-118.

¹⁶ Türkmen, "XIII. yüzyılda Yesevîlik, Ahilik ve Babailik üçgeninde Kırşehir", 11.

¹⁷ Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler: I, İstila Devrinde Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, 2 (2006), 281.

¹⁸ Şehir ve kasabalara olmak üzere merkezi yerlere yerleşen dergâh üyeleri, başta bürokrat ve eğitim seviyesi yüksek kişilerle beraber halkla yakın temas halindeydiler. Medrese ve diğer sosyal kurumların dergâh üyeleri gibi genellikle şehirlerde inşa edilmesi, şehirli halkın köy halkı ve göçebelere göre daha fazla dinî eğitim almasına olanak sağlıyordu. Şehir merkezinden uzak bölgelerde yaşayan, dinî bilgileri daha zayıf ve geleneklerine bağlı olan Türkmenler ise, kendilerinden olan şeyhleri ve dervişleri örnek alarak yaşamlarını onların yönlendirmeleri doğrultusunda sürdürmekteydi. Bk. Özköse, "Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında Tasavvufî Zümre ve Akımların Rolü", 254.

¹⁹ Özellikle 1219-1237 yılları arasında tahtın sahibi olan I. Alâeddin Keykubâd zamanında bu gelişme en yüksek düzeye yükselmiştir. Bk. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1993), 382.

²⁰ Anadolu Selçuklular'dan önceki Türk Devletlerinde - Göktürkler (552-744), Karahanlılar (932-1212) ve Büyük Selçuklular gibi- devlet saltanat ailesinin ortak mülkiyetinde idi. Bundan dolayı da Türk Devletleri devamlılıklarını sürdüremediler ve her bir hükümdarın ölümü bir saltanat mücadelesine neden oldu. Anadolu Selçuklular'da da

Anadolu Selçuklu Devleti'nin gücünü kaybetmesiyle Anadolu'daki Türkmenler beylikler halinde yaşamlarına devam ettiler. Küçük devletçikler olarak tanımlanabilecek bu beylikler bir milletin ihtiyacı olan askeri, kurumsal, siyasi ve ekonomik tüm yapılanmaya sahiptiler. 1260 yılında Memlük Sultanı Baybars Moğollara karşı Calut Savaşı'nı kazandıktan sonra Kayseri'ye gelmiş ve Türkmenler ile ortak işbirliği yaparak İslâmiyet'in Anadolu'da varlığını sürdürmesinde etkili olmuştur. Maverâünnehir'den gelen Anadolu'ya gelen Alperen adı verilen tasavvuf erbabı olarak tanımlanan zümre Moğol zulmüne karşı direnişi örgütlemiş ve zaman içerisinde Moğol baskısı önemli ölçüde hafifleşmiştir. O dönemde Anadolu'da etkili olan Vefaiyye tarikatından Şeyh Edebalı göç eden alperenleri dergâhında toplayarak onlara manevi bir terbiye eğitimi vermiştir. Osmanlı Devleti'nin temelini oluşturan bu alperenlerde aranan özellikler arasında kendine güven, cesaret, savaşa hazır olma, atılgan olma, sabırlılık, vefa ve fırsat kollama yer almaktadır²¹.

Vefaiyye tarikatına bağlı olan dervişler Orta Asya gelmişti. Ahmet Yesevî'nin dergâhında yetişenler akın akın Anadolu'ya gelip Osmanoğulları'na dâhil olmuşlardır. Onların katılımı mühim bir dini ve sosyal birliktelik olarak görülmektedir. Bu zümre fethedilen yerlerde dini, sosyal ve iktisadî düzenin kurulmasında önemli görevler yerine getirmişlerdir. Osmanoğulları'ndan Osman Gazi'nin babası ve Anadolu/Türkiye Selçuklu devletinin uç beyi olan Ertuğrul Gazi'nin 1281 yılında vefat etmesiyle Kayı boyunun idaresi Osman Bey'e geçmiştir. Diğer Türk boylarının ittifak etmesiyle Osman Bey İlhanlı baskısından kurtulmuş ve alperenler, Ahî teşkilatı mensupları ve Türkmenlerden oluşan birlikle devletin temelini oluşturmuştur. Bu birliktelik sayesinde 1302 yılında Bizans ile gerçekleştirilen Koyunhisar Savaşı'nda Osman Bey galip gelmiş ve siyasi etkinliğini güçlendirmiştir²². Böylelikle tarih sahnesinde Bizans İmparatorluğu gibi bir yüzyıl hâkimiyet gösteren bir devlete ait orduyu bozguna uğratmayı başaran bir devletin varlığı kabul edilmeye başlanmıştır.

2. Ahîliğin Kavramsal Yapısı ve Tarihî Kökeni

Sosyal, siyasi ve iktisadî hayatımız etkileyen, Anadolu'nun vatanlaşmasında ve sonrasında Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda büyük rol oynayan ve bu nedenle de Türk- İslâm tarihinin önemli simalarından asıl adı Mahmut olan Ahî Evran-ı Veli 1171 yılında İran'ın Batı Azerbaycan tarafındaki Hoy kasabasında doğmuştur. Lakabı ise “dinin yardımcısı” anlamındaki Nasiruddin'dir. Ahî Evran'ın çocukluğu Azerbaycan'da geçmiş, gençliğinde Maverâünnehre ve Horasan giderek o bölgelerde büyük üstatlardan ders almıştır²³.

Ahîlik, XIII. yüzyılda Ahî Evran önderliğinde Anadolu'da kurulan ilk başlarda sadece Anadolu coğrafyasında faaliyet gösterirken ilerleyen zamanlarda Osmanlı Devleti'nin her bölgesine yayılan on dokuzuncu yüzyıla kadar varlığını sürdürmüş, Anadolu, Türkistan ve Balkanlar'da yaşayan Türklerin ahlaki yönden gelişmelerini, meslek ve sanat alanlarında yetişmelerine katkıda bulunan belirli kural ve kaidelere göre faaliyet gösteren esnaf ve sanatkârlar birliğini ifade eder. Ahîlik teşkilatı sosyal, siyasi, iktisadî, ahlaki ve dini bir kurumdur²⁴. Ahîlik Teşkilatı kardeşlik, sevgi, saygı, dostluk, cömertlik, kahramanlık, yiğitlik, dürüst ve doğru çalışmak gibi değer ve ilkelerle hem toplumu hem de devlet yapısını düzenli, dinamik ve sistematik bir yapıya dönüştürmüştür²⁵.

durum aynı şekilde idi. Bk. Bahadır, “Ortaçağ Anadolu'sunda Türk-İslâm Medeniyetinin Oluşması (636-1100)”, 123.

²¹ Yaşar Demir, “Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Bizans- Avrupa Ekseninde Cereyan Eden Münasebetler”, *İHYA Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi*, 3/2(Güz 2017), 56.

²² Halil İnalçık, *Osmanlılar, Fütuhât, İmparatorluk, Avrupa İle İlişkiler* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), 107-108.

²³ Ceylan, “ Geçmişten Geleceğe Türk-İslâm Medeniyetinin İnşa'sında Ahilik”.

²⁴ Abdullah Turan- Kudret Safa Gümüş, “Türk Dünyasında Kültür, Sosyal Dayanışma ve Birlik Köprüsü Olarak Ahilik Teşkilatı ve Bu Bağlamda Türk Devletlerine Öneriler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/41 (Aralık 2015), 598.

²⁵ Umut Kaya, “Değerler Eğitiminde Bir Meslek Teşkilâtı: Ahilik”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11/26 (Aralık 2013), 42.

Ahîlik Teşkilatı'nın kökeni ve yapısı gibi konulara değinmeden önce Ahîlik Teşkilatının temelini oluşturan Ahî kavramının ne anlama geldiğini açıklamak gerekmektedir. “Ahî” kelimesinin kökeniyle ilgili birden fazla görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerin ilki kökeninin Arapça “kardeşim” anlamındaki “Ahî” kelimesinden geldiğidir²⁶. Diğer bir görüş ise Atabetü'l -Hakayık ve Divan-ı Lugatî't Türk gibi kaynaklarda “yiğit, eli açık, cömert” manasındaki Türkçe “Ahî-akı” kelimesinden türediğidir. Son görüş ise XIII. yüzyılda Abbasi Halifeliğinde beliren ve Müslüman kardeş anlamına gelen Ahî (ar, -. Kardeşim) – kelimesinden geldiğidir²⁷.

Ahîlik kavramsal olarak XIII. yüzyılda Balkanlar ve Anadolu'da Türkler tarafından faaliyete geçirilen yardımlaşma ve dayanışmanın esas olduğu üretici, esnaf ve sanatkârlardan oluşan birlikleri ve bu birliklerin uyguladığı ahlâkî, dinî, siyasi ve ekonomik kurallar, ilkeler ile prensipler bütünüdür. Sadece Türk toplumuna özgü bir örgütlenme olan Ahîlik teşkilatı kavramsal açıdan her yönüyle analiz edildiğinde var olduğu süreç boyunca sadece esnaf örgütlenmesi olarak kalmadığı Türk gelenekleri ile İslâm inancını birleştirip kaynaştırarak toplum, yönetim, kültür, askerî, siyaset, ekonomi, ticari ve eğitim alanları başta olmak üzere tüm alanlarda doğru bireyler yetiştirerek mükemmel toplumlar elde etmeyi amaç edindiği görülmektedir²⁸.

Ahîliğin temelini Kur'ân ve Hz. Peygamber'in sünnetine dayanan prensipler ve İslâmî anlayış oluşturur. Bu nedenle tasavvufî hayatta çok önemli bir yeri olan "uhuvvet"i hatırlattığı için kolayca yayılmış ve herkes tarafından kabul görmüştür. Anadolu'da Ahîlik teşkilatının kurulmasında fütüvvet²⁹ teşkilatının etkisi büyüktür. İslâm'ın ilk yüzyılından itibaren var olan fütüvvet anlayışı içerisinde IX. yüzyılda esnaf birlikleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Türkler İslâmiyet'i kabul edip Anadolu'ya yerleştikten sonra fütüvvet anlayışını benimsemiş kendilerine özgü cömertlik, yiğitlik ve kahramanlık özellikleriyle süslemişlerdir. Ayrıca Ahîliğin temelini oluşturan İslâmî-tasavvuf düşüncesi ve yaşayış biçimi her dönemde ve her bölgede geçerliliğini sürdürmüştür³⁰.

Fütüvvet kelimesinin kökenine bakacak olursak kökeni Arapça bir sözcük olan “feta” dan türemiş ergenlik, cömertlik ve gençlik anlamlarına gelmektedir. Burada genç erkek ve kadınlar kastedilmektedir. Yeni yetişmiş genç anlamının yanı sıra kâmil kişi de demektir³¹. Ayrıca Fütüvvet, karşılık beklemezsizin başkalarına iyilik ve yardım etme, bireylerin ve toplumun huzur ve mutluluğu adına kendini adama, konuksever ve cömert olma, nefsi yenme, mezhep ve din ayrımı yapmama gibi anlamlara da sahiptir. Bu özellikleri bünyesinde barındıran kişilere "fütüvvet ehli" denmektedir. Fütüvvet ile alakalı kaleme alınan eserlere ise "fütüvvetnâme" adı verilmiştir. Fütüvvet anlayışını Türklerin kolaylıkla benimsemesinin nedeni bu anlayışın hem İslâm'ın temel prensiplerini benimsemesi hem de kendi kültüründen benzerlikler içermesidir³². Fütüvvetnâmelerin kaynağı Kur'ân ve sünnettir. Bu nedenle Ahîlik Teşkilatına girenler ilk olarak fütüvvetnâmelerde bulunan kural ve kaidelere uymalı

²⁶ Ziya Kazıcı, “Ahilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1988), 1/540.

²⁷ “akı” kelimesinin Türkçede en çok görülen ses olaylarından biri olan (k>h) değişimiyle “ahî” şeklinde dönüştüğü ve sonrasında “ahî” olduğuna yönelik yaygın bir görüş vardır. Bu nedenle Ahîliğin, Türkistan Türklerinin “akı” yani cömertlik felsefesinin İslâmî fütüvvet geleneğiyle birleşmesi ile ortaya çıktığı ve yaygınlaştığı görülmektedir. Bk. Fahri Solak, *Ahilik Kuruluşu, İlkeleri ve Fonksiyonları* (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2009), 1.

²⁸ Deniz Balcı, “Türk Devlet Geleneğinde Ahilik Teşkilatı'nın Yeri ve Önemi”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 6/3 (2023), 955.

²⁹ Fütüvvet, ilk başlarda Tasavvufî bir önemi olan ancak XIII. yüzyıldan itibaren siyasi, iktisadi ve içtimai bir yapılanma hâline gelen kurumdur. Gençlik, cömertlik ve kahramanlık manalarına gelen bu kavram; insanlara eziyet etmemeyi, dilencileri geri çevirmemeyi, bol bol ikramda bulunmayı, eğer ziyafet veriliyorsa etraftaki hayvanları bile doyurmayı, hataları görmezden gelecek kadar alçak gönüllü olmayı, karıncayı bile incitmeden hareket etmeyi, kim olursa olsun hiç kimseye tepeden bakmamayı öğütler. Bk. Süleyman Uludağ, “Fütüvvet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/ 259.

³⁰ Kazıcı, “Ahilik”, 540.

³¹ Namık Sinan Turan, “Selçuklu ve Osmanlı Anadolu'sunda Ahîliğin Sosyo-Ekonomik Gelişim Süreci”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 52(2007), 153.

³² Turan- Gümüş, “Türk Dünyasında Kültür, Sosyal Dayanışma ve Birlik Köprüsü Olarak Ahilik Teşkilatı”, 599.

ve onları kabul etmelidir³³.

Görüldüğü üzere Ahîlik Teşkilatı ile Fütüvvet Teşkilatı arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır. Bu benzerlikler Ahîlik Teşkilatı'nın temelini Fütüvvet Teşkilatı'ndan aldığını ve hatta onun bir devamı niteliğinde olduğuna yönelik görüşleri güçlendirmektedir³⁴. Ahîlik teşkilatının kökenindeki Ahî kavramı kardeşlik ve cömertlik anlamına gelirken Fütüvvet Teşkilatının kökenindeki feta da benzer şekilde yiğit, genç ve delikanlı anlamına gelmektedir³⁵. O dönemde "aki", "aka" ya da "ahî" adıyla bilinen kişiler soylu zümrelerden sayılmakta ve fütüvvet erbabının reisi konumunda yer almaktaydılar. Fütüvvet geleneğine bağlı olan Ahîlerin senetleri, Hz. Ali aracılığıyla Hz. Peygamber'e kadar ulaşmaktaydı. Diğer mutasavvıflar hırka giyerken onlar fütüvvet şalvarı giyerlerdi. İçlerinde birçok müderris, bilgin ve kadı bulunmaktaydı. Ahîlik Teşkilatı bir esnaf teşkilatı olmasının yanı sıra tasavvufi görüş ve düşünceleri ile bir tarikat olma özelliğine de sahipti³⁶. Diğer bir benzerlik ise Fütüvvet Teşkilatının kuruluşu, yapısı, unsurları ve ilkeleri Ahîlik teşkilatı gibi Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Peygamberin sünnetlerine dayanarak belirlenmiştir. Bu bilgilerin günümüze kadar aktarılmasını sağlayan ise Fütüvvetnâmelerdir. Kısacası Fütüvvetnâmeler hem Fütüvvet Teşkilatı hem de Ahîlik Teşkilatı'nın bir ana tüzüğü niteliğindedir³⁷.

Arap-İslâm bölgesinde var olan Fütüvvet Teşkilatının Anadolu bölgesinin Türk örf ve adetleri ile sentezlenerek kurumsallaşması Ahîlik Teşkilatının kurulmasını sağlamıştır. Fütüvvet Teşkilatı, Abbasiler zamanında İslâm dininin yayıldığı dönemlere paralel ortaya çıkarken, Ahîlik kurumu Anadolu Selçuklu Devleti zamanında I. Alaeddin Keykubad ve I. İzzeddin Keykavus'un Fütüvvet Teşkilatına girmeleri ile Anadolu'da yapılanmasını tamamlamıştır³⁸.

Ahîlik, fütüvvet anlayışının Anadolu'daki yansımasıdır. İkisinin de beslendikleri kaynaklar aynıdır. Ahîlik Teşkilatı ilkeleri toplumsal içeriğe sahiptir³⁹. Kısacası Ahîlik, İslâm kültürü ile binlerce yıllık Türk medeniyetinin birbiriyle uyum içerisinde kaynaşmasından ortaya çıkan yeni bir kültürel yapıdır.

Asırlar boyunca farklı bölgelerde farklı devletler kurarak ortak bir medeniyet inşa eden Türkler, Ahmet Yesevî'nin manevi mirasından yararlanarak Anadolu'nun Türkleşmesi için çaba harcamışlardır. Bugün bile Türkistan coğrafyasının en büyük âlimlerinden kabul edilen Ahmet Yesevî, kendinden sonra gelen tüm Türk İslâm âlimlerini doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemiştir. Horasan'da eğitim alan ve Yesevî'nin öğretilerini coğrafyanın dört bir yanına taşıyan müritleri, hem ilmi hem de ahlaken büyük bir mirasın taşıyıcıları olmuştur. Tasavvufi düşüncenin savunucusu olan Ahî Evran Alâeddin Keykûbâd'ın desteğiyle Anadolu Selçuklu Devletinin en parlak döneminde Ahîlik teşkilatını kurmuştur. Bu teşkilat, fütüvvet ilkelerinden ayrılmadan tekke ve zaviyelerde dini eğitim vererek iktisadî hayatı düzenlemeyi esas almıştır⁴⁰.

³³ Abdullah Kaya, "Anadolu'nun Türk ve İslâm Yurdu Haline Gelişinde Ahîlerin Rolü ve Önemi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7/29 (2013), 551.

³⁴ Balcı, "Türk Devlet Geleneğinde Ahîlik Teşkilatı'nın Yeri ve Önemi", 956.

³⁵ Fütüvvet, "İslâmiyet'in etkisinde aşiret hayatından yerleşik hayata geçen Arap toplumunda göçebe aşiret dönemlerine ait Arap kültürünün asil insan idealinin karakterleri olan cömertlik, konukseverlik ve yiğitlik gibi değerlerin yeni yapıdaki yansımaları olarak düşünülebilecek olan toplum ideolojisinin adıdır". Bk. Aysel Aksoy, "13. ve 14. Yüzyılda Anadolu'da Ahi Teşkilatı Etkisi ve Siyaseti", *Medeniyet ve Toplum Dergisi* 2/1 (2018), 22.

³⁶ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1993), 114.

³⁷ Muhammed Bahaeddin Yüksel, "Temel Dinamikleri Açısından Fütüvvet ve Ahiliğin Kur'ânî Referansları", *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, 1/2(2017), 271.

³⁸ Balcı, "Türk Devlet Geleneğinde Ahîlik Teşkilatı'nın Yeri ve Önemi", 962.

³⁹ Ahîlik Teşkilatı'nın temel unsurları arasında yer alan dedikodudan kaçınmak, çekememezlik yapmamak, şefkatli ve merhametli olmak, cömert olmak, herkese iyilik yapmak ve herkesin iyi olmasını dilemek gibi birçok prensip Ahiliği bireysellikten uzaklaştırır ve Kur'ân'ın övdüğü ahlâkî bir temelde toplumsal hayatı düzene koymayı amaçladığını gösterir. Bk. Yüksel, "Temel Dinamikleri Açısından Fütüvvet ve Ahiliğin Kur'ânî Referansları", 272.

⁴⁰ Türkmen, "XIII. yüzyılda Yesevîlik, Ahîlik ve Babailik Üçgeninde Kırşehir", 11.

Ahîlik teşkilatı bir kuşa benzetilecek olsa, kanadının birinin temelini Kur'ân-ı Kerimden ve İslâm dininden alan Fütüvvet Teşkilatı, diğerini ise Türk örf, adet ve geleneklerinden almaktadır. Kısacası Ahîlik bir sistemdir. Ruhunu Kur'ânî Kerim ve Sünnetten alır, bedeni Türklere aittir ⁴¹.

Tüm bu yapılan açıklamalardan sonra Ahîlik Teşkilatının ve Ahîlerin genel özellikleri hakkında şunları söyleyebiliriz ⁴²:

- Anadolu'nun her bölgesinde bulunmaları,
- Türkmenlerin köylerine kadar gidip etkili olmaları,
- doğruluktan şaşmama,
- yabancılara karşı korumacı, misafirperver, cömert, hoşgörülü ve alçakgönüllü olmaları,
- kendilerini insanlara adamaları, halkı iyilik ve güzelliğe yönlendirmeleri,
- bir iş veya sanat dalında çalışmaları, hile yapmaktan, dedikodu yapmaktan, yalan söylemekten, içki içmek gibi kötü alışkanlıklardan kaçınmaları,
- kimseye karşı kin ve düşmanlık beslememeleri, duymamaları, büyüklere saygılı, küçüklere karşı şefkatli davranmaları.

İbn Battûta, Antalya'dan yola çıkarak Burdur, Güllhisar, Barçın, Milas, Ladik, Konya, Niğde, Aksaray, Kayseri, Sivas, Erzurum, Tire, Manisa, Balıkesir, Bursa, Geyve, Mudurnu, Bolu ve Kastamonu gibi Anadolu'da yer alan şehir ve kasabalarında Ahî zaviyelerine uğramış ve ağırlandı. Dolayısıyla, seyahatnamesinde Ahî zümreleri hakkında şu şekilde bahsetmektedir: “*Ahîler Anadolu'ya yerleşen Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, köy, kasaba ve şehirlerde bulunmaktadır. Bölgelerine gelen yabancılara karşılama, yeme-içme ve yatacaklarını sağlama, onlarla ilgilenme, ihtiyaçlarını giderme, onları koruma gibi konularda bunların eş ve örneklerine dünyanın hiçbir yerinde rastlamak mümkün değildir*”⁴³.

3. Anadolu'da Ahîlik Teşkilatının Kurulması

Anadolu'ya farklı zamanlarda farklı devletler hâkim olmuştur. Bu nedenle de Anadolu yüzyıllar içerisinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır ⁴⁴. Fetihler sonrasında Müslüman Türk toplulukları Anadolu'yu vatan haline getirerek burada yeni bir medeniyet inşa etmek istiyorlardı. Ahîlik teşkilatı her ne kadar Anadolu'da teşkilatlı olsa da kökenleri, Türkistan'a dayanmaktadır. Daha önce de bahsedildiği gibi Ahîlik örgütünün dolaylı olarak kurucularından biri de XII. yüzyılda yaşayan Ahmet Yesevî dir. Ahmet Yesevî'nin yaşadığı dönemde Ahîlik diye bir kurumun olmaması onun Ahî gibi hareket etmediği anlamına gelmemektedir. Onun hayatı incelendiğinde güzel ahlakı, yaşam şekli ve bilgisiyle bir Ahî gibi hareket ettiği görülmektedir. Etrafında toplanan ve her geçen gün sayısı artan müritlere zâhir ve bâtın ilimleri öğretiyor, diğer vakitlerinde kaşık ve kepçe oymacılığı yaparak geçimini sağlıyordu ⁴⁵. Ahmet Yesevî'nin öğretileri ve hikmetleri de Ahîlik geleneğinin Türkistan'dan devralındığına işaret etmektedir. Ahmet Yesevî'ye bağlı kişiler kaynağını Kur'ân'dan ve sünnetten alan bir medeniyet kurarak Bizans İmparatorluğu'na üstünlük sağlayabilirlerdi. Bu fıkirden yola çıkılarak Türk-İslâm medeniyetinin Anadolu'da temelleri atıldı ⁴⁶.

XII. yüzyılın sonlarına doğru Moğollar zamanında Cengiz Han'ın başını çektiği dönemin en güçlü devletlerinden olan Harzemşahları yenmesiyle Türkistan'da bir kaos ortaya çıkmıştır. Moğol istilasından kaçan Türkler XI. yüzyılda Sultan Alp Arslan'ın Malazgirt Zaferi'yle kapılarını açtığı Anadolu'ya gelmişlerdir. Sultan Alp Arslan önderliğinde Anadolu'ya gelen Türkler göçebe iken

⁴¹ Balcı, “Türk Devlet Geleneğinde Ahilik Teşkilatı'nın Yeri ve Önemi”, 956.

⁴² Özköse, “Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında Tasavvufî Zümre ve Akımların Rolü”, 269.

⁴³ Özköse, “Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında Tasavvufî Zümre ve Akımların Rolü”, 266.

⁴⁴ Kahraman Bulgurcu, “Anadolu'da İslâm'ın Yayılmasında Öncü Bir Muhaddis: Ebû İshak el-Fezârî (ö. 188/804)”. *İstem*, 45 (2025), 167.

⁴⁵ Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 32.

⁴⁶ Ceylan, “Geçmişten Geleceğe Türk-İslâm Medeniyetinin İnşa'sında Ahilik”.

Moğollardan kaçıp gelen Türkler arasında hem göçebe hem de esnaf ve sanatkârlar bulunuyordu. Hoy'dan yola çıkıp 1261 yılında Anadolu'ya gelen Ahî Evran XI. yüzyılda İran'a yerleşmiş olan Türkmenlerdendi. İran'da ticari faaliyetler konusunda tecrübesi bulunan Ahî Evran, XIII. yüzyılın ilk yarısında Kırşehir'de 32 çeşit esnaf erbabını bir araya getirdi⁴⁷.

Ahî Evran ve Ahîlik düşünce yapısının Türk dünyası açısından büyük önemi vardır. İlk olarak Türkistan coğrafyasında yakılan meşale, Ahî Evran'ın düşünce ve prensipleri doğrultusunda Anadolu'nun aydınlanmasına ve İslâm medeniyetinin oluşmasına öncülük etmiştir. Bu nedenle Ahî Evran ve Kırşehir, Türk dünyası için önemli bir merkezdir. Ahîlik te bu medeniyetin en önemli kurumlarından birisidir.

Diğer bir görüşe göre Ahîliğin temeli İran'da atılmıştır. XI. yüzyıldan önce ve sonra İran'da yazılmış eserlerde Ahî kelimesi geçmektedir. Ancak Ahî kelimesinin mevcudiyeti, Anadolu'da bildiğimiz ahîlik sisteminin varlığının bir delili olarak kabul edilebilir mi tartışılır. Zira “Ahi” kelimesi arapça bir kelimedir ve “kardeşim” demektir. İnsanlar birbirlerine “kardeşim” diye hitap ederler. Selçukluların İran fethinin ilk dönemlerinde ölen Ahî Farac'ın Türk olması da muhtemeldir. Bu görüşe göre her ne kadar Ahîliğin çıkış noktası Kuzey-Batı İran olsa da Türkler arasında gelişip yayılması bu dönemde Türklerin İran üzerinden Anadolu'ya göç etmesiyle açıklanmaktadır. Burada şunu da belirtmek gerekir ki Farsça sözlüklerin hiçbirinde Ahî kelimesine rastlanılmamıştır ve İran tarihinde de Ahîlik sistemi diye ifade edilebilecek bir sistem bulunamamıştır. Ayrıca Ahîlik kurumu ahlak kurallarını fütüvvetnamelerden almıştır. Bu nedenle de kurumun yapısı, işleyişi ve ahlak kurallarının Türk-İslâm geleneği ile paralel olması kökeninin İran'da atıldığına dair görüşlerin doğruluk payını azaltmaktadır⁴⁸.

Anadolu Abdalları, Anadolu Gazileri ve Anadolu Ahîlerinin piri olanların yaşadıkları dönemde ismi konmamış olsa da bir Ahî gibi hareket ettiği bilinmektedir. Ahmet Yesevî ve müritleri XII. yüzyılda Türkistan pazarlarında helal kazanç ve ahlaklı ticaretin temsilcileriydiler. Ahmet Yesevî'nin yapmış olduğu tahta kaşık ve kepeçler bir geleneğin de temsilcisi olmuş ve Anadolu'ya gelen dervişler de onun gibi tahta kaşık ve kepeç yaparak geçimlerini sağlamışlardır⁴⁹.

Sosyal, siyasi, kültürel, toplumsal ve iktisadi sebeplerle ortaya çıkan Ahîlik Teşkilatı'nın kurulmasının temel sebeplerinden biri Türklerin Türkistan'dan Moğol zulmü nedeniyle ayrılmak zorunda olmalarıdır. Bu zorunlu göç dalgaları ile Anadolu'ya gelip bu toprakları vatan edinenler arasında esnaf ve sanatkârlar da vardı. Bu toplulukların hem tehlikeler karşısında korunmak hem de edindikleri yurtlarda kendi işlerini kurup devam ettirebilmek için örgütlenme ihtiyacı doğması sonucunda Ahîlik Teşkilatı ortaya çıkmıştır. Teşkilatı kuran kişiler kendi alın teri ile para kazanmak, namerde muhtaç olmamak, el becerileri ile üretim yapmak için atölye ve tezgâhlarını kurmuşlardır. Daha sonrasında Ahî zaviyeleri kurularak bazen bir eğitim yuvası bazen bir misafir evi ya da toplantı merkezleri olarak kullanılmıştır. Bu yapıların en temel ilkelerinden biri yardımlaşma ve dayanışmadır. Burada her mesleğin uzmanı tarafından o meslekle alakalı işlerin özellikleri, ayrıntıları, püf noktaları ve iş ahlakı verilmiştir⁵⁰.

Ahîlik Teşkilatı kuruluş aşamasında kendi temeline, Türk milletine özgü değerleri, örf, adet ve gelenekleri, inanışları olarak ortaya çıkan Türk devlet geleneğinin temel unsurlarından biri olan “hiçbir zaman devletsiz kalmamayı, sistemli ve teşkilatlı bir yapıda olmayı ve böylelikle insanların dini inançlarını özgürce yaşayabilecekleri ortamı sağlama” unsuruna hizmet edecek şekilde bir düşünce sistemi oluşturmuştur⁵¹.

Fetihler sonucunda Anadolu'ya gelen Müslümanlar şehirlere yerleşmekle kalmamış aynı

⁴⁷ Neşet Çağatay, “Anadolu'da Ahilik ve bunun kurucusu Ahi Evren”, *Belleten* 46/182(1982), 424.

⁴⁸ Türkmen, “XIII. yüzyılda Yesevîlik, Ahilik ve Babailik Üçgeninde Kırşehir”, 10.

⁴⁹ Müjgan Cınbur, “Ahmed Yesevî'nin Anadolu'nun Türkleşmesindeki Yeri”, *Erdem*, 7/21 (1995), 843.

⁵⁰ İbrahim Yüksel, “Meslek Ahlakı Tartışmaları ve Ahilik”, *Ahi Evran* Ed. Hakan Sarı-Yusuf Koşar 167-197. (İstanbul: İhlamur Yayınevi, 2021), 169.

⁵¹ Balcı, “Türk Devlet Geleneğinde Ahilik Teşkilatı'nın Yeri ve Önemi”, 963.

zamanda oralarda ilmi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Farklı bölgelerden İslâm'ın yayılması için gelen bazı âlimler bu şehirlere gelerek insanlara ilim öğretmişlerdir. Bu âlimlerden bir kısmı ilmi faaliyetlerden sonra bulundukları şehirlerden ayrılırken bir kısmı da buralara yerleşmişlerdir⁵².

Türkistan bölgesinden Anadolu'ya Malazgirt Zaferi'nden sonra başlayarak XIV. yüzyıla kadar süren göçler sonrasında yerleşen Türk toplulukları yeni işyerlerini kurdular. Ancak yerli ustalar ile rekabet edebilmek, mevcut pazardan pay alabilmek, kolayca iş bulabilmek, ürettikleri malların kalitesini korumak, sanatkârlarda sanat ahlâkını yerleştirmek, ihtiyaç sahiplerine yardım edebilmek için örgütlenmek zorundalardı⁵³. Tüm bu mecburiyetler Anadolu'da Ahî teşkilatının kurulmasına zemin hazırlamıştır. Ahîlik teşkilatı sadece iktisadî olarak esnaf ve sanatkârlar birliği olmakla kalmamış XII.-XIII. yüzyıllar boyunca savaşlar, isyanlar ve istilalar arasında esnaf ve sanatkârlar için huzur ve güven verici bir “ocak başı” görevini de yapmıştır.

Ahî Evran, kaynağını Ahmet Yesevi'den alan kendi ile aynı düşüncelere sahip kişilerle Anadolu'yu yurt yapmanın herkesi Türk ve Müslüman olma konusunda teşvik etmenin öncülüğünü yapmıştır. Anadolu'ya göç eden Türkmenlere Ahîlik teşkilatı ile bir yandan hem yiyecek hem iş vermiş diğer yandan da onları tekke, dergâh ve zaviyelerde Müslüman ve iyi bir meslek sahibi üreticiler olmaları konusunda rehberlik yapmıştır. Onları yarın hayatlarının son günümüş gibi ahiret için çalışan ve hiç ölmeyecekmiş gibi bu dünya için çalışan bireyler olarak yetiştirmiştir. Bu sayede Anadolu'nun iktisadî refahına ve kalkınmasına da öncülük etmiştir⁵⁴.

Genel olarak Ahîlik, Türk kültürel yapısının Ortaçağ İslâm Fütüvveti, gelenek ve görenekleri ile birleşmesi ile Anadolu Selçuklu Devleti döneminde Anadolu'daki sosyal, siyasî, kültürel, ticari ve iktisadî koşulların etkisiyle gelişmiş bir yapılanma olarak öne çıkmaktadır⁵⁵.

Özellikle XIII. yüzyılda Anadolu'nun kültürel ve toplumsal yapısında önemli bir faktör olan Ahîlik, toplumda olumlu davranışlar sergilenmesine yönelik matuf yönlendirici bir rol üstlenmiştir. Anadolu'da Ahîlik kültürünün ortaya çıkması; asırlar boyunca göçebe Türk kültürel hayatının temsilcisi olan Türklerin yerleşik hayata geçerek iktisadî faaliyetlere başlamasını hızlandırmıştır⁵⁶. Daha önceleri ticaret genellikle gayri Türklerin elinde iken Ahîliğin gelişmesiyle Türk unsurların eline geçmiştir. Şehirli ve köylü ayrımı yapılmaksızın insanların bir arada huzurlu bir şekilde yaşaması ilmi faaliyetlerin de çoğalmasını sağlamıştır. Eski Türk geleneğinde yerleşik hayatın en önemli unsurlarından olan ve İslamiyet ile kristalize olmuş olan “komşuluk hukuku” Anadolu'da da yaygınlaşmış ve ticari faaliyetlerde Ahîliğin öğretileriyle ahlak kuralı olarak uygulanmıştır⁵⁷.

Zaman içerisinde Anadolu'da hızla yayılan bu teşkilata mensup olanlar sadece şehirlerde değil köylerde ve uç bölgeler de etkili olmuşlardır. Özellikle XIII. yüzyılda Anadolu'da devletin otoritesinin zayıflamaya başladığı bir dönemde şehir hayatına sadece iktisadî olarak değil siyasî olarak ta fayda sağlamışlardır. Ahîler bağımsız bir siyasî güce sahip değildi. Ancak merkezi otoritenin zayıfladığı ve kargaşaların ortaya çıktığı bazı dönemlerde askerî ve siyasî güçlerini göstermiş ve önemli görevler yüklenmişlerdir. Özellikle Moğol istilasına esnasında Ahî teşkilatları şehirlerin yönetiminde söz hakkına

⁵² Bulgurcu, “Anadolu'da İslâm'ın Yayılmasında Öncü Bir Muhaddis, 167.

⁵³ Halime Doğru, *XVI. Yüzyılda Sultanönü Sancağında Ahiler ve Ahi Zaviyeleri* (Ankara: Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, 1991), 9-11.

⁵⁴ Ceylan, “Geçmişten Geleceğe Türk-İslâm Medeniyetinin İnşa'sında Ahilik”.

⁵⁵ Mustafa Şanal- Mustafa Güçlü, “Bir Toplumsallaştırma Aracı Olarak Ahilik”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 23/2 (2007), 383-384.

⁵⁶ İslâm Tasavvufu temelinde kurulan Ahîliğin bir diğer amacı da Anadolu'da yaşayan göçebe Türklerin yerleşik hayata geçirilmesini sağlamaktır. Ahîler özellikle geçit yerlerine han ve ahi zaviyeleri kurarak yerleşik hayat için güvenli bölgeler oluşturmuştur. Bu yerlerde yolcular üç güne kadar ücretsiz misafir edilmekteydi. Ayrıca bu yerler sadece şehirlerde değil en ucra köyler de bile vardı. Bu zaviyeler Moğol baskısı nedeniyle Batı Türkistan'dan kaçarak Anadolu'ya gelen Türkler için sığınak konumunda olmuştur. Bk. Türkmen, “XIII. Yüzyılda Yesevîlik, Ahilik ve Babailik Üçgeninde Kırşehir”, 12.

⁵⁷ Barkan, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, 292-293.

sahip olmuşlar, mahalli olarak otorite kurmuşlardır⁵⁸.

Anadolu'da Ahî teşkilatlarının kurumsal yapısına bakılacak olursa büyük şehir merkezlerinde çeşitli gruplar şeklinde örgütlendikleri ve her birine ait zaviye kurdukları; daha küçük şehirlerde ise çeşitli meslek grupları olarak tek bir birlik çatısı altında toplandıkları bilinmektedir. Anadolu Selçuklu Devleti döneminde bu örgütler esnaf ve sanatkârların problemlerini çözmekte ve devlet ile ilişkilerini düzenlemektedir. Bu birliklerin asıl görevi; ürünlerin fiyatlarını belirleme ve kalite kontrolüdür. Ahî Evran'a göre, "sanatın gelişirse medeniyet gelişir"⁵⁹. İşte sanatta gelişimi sağlamak için Ahî Birlikleri kurulmuştur. Bu birliklerin yapısı incelendiğinde yiğit, çırağdan öncedir. Çırağlık mesleğin giriş kısmıdır. Bu kişiler ilerleyen zamanlarda Ahîlik mertebesine ulaşılabilir. Esnaf birliklerinin üst idaresi şeyh, Ahî baba veya nakiblerdir⁶⁰. Mesleklerin gelecekleri açısından çırağların doğru ve düzgün yetiştirilmesine büyük önem verilirdi. Ahîlik çalışma hayatının düzenlenmesinde İslâm hukukuyla Türk örfi hukukunu kaynak olarak alan ve iş yaşamında usta-çırağ-kalfa ilişkilerini belirleyen bir teşkilattır. Ahîlik Teşkilatı'na katkıda bulunanlardan biri de Ahî Evran'ın eşi Fatma Bacı dır. Fatma Bacı, "Bacıyan-ı Rum" ismiyle tanınan bir teşkilatlandırma ile ekonomik hayata kadının gücünü dâhil etmiş, kadınlar arası dayanışma ve işbirliğini geliştirmiştir⁶¹.

Fütüvvet Teşkilatlanmasından farklı olarak Ahîlik Anadolu'da ticari ve iktisadî bir önem kazanmıştır. Bu teşkilata mensup kişiler işyeri, atölye, tekke ve zaviyelerde mesleki olarak eğitim ve öğretim görmektedir. Ahîlik Fütüvvet anlayışı gibi bütün İslâm dünyasında bulunmamakta sadece Anadolu'da ve Türk bölgelerinde görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin kurulmasından sonra da devam eden bir teşkilatlanma olan Ahîlik, Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerinde, kök salmalarında ve tutunarak kalıcı olmalarında önemli bir rol oynamıştır.

Ahîlik geleneğinde devlete bağlılık öncelikli kurallar arasındadır. Ahîlerin devlette resmi bir görevleri bulunmasa da devletin bir kurumuymuş gibi hareket ederek bazı devlet törenlerine katıldıkları bilinmektedir. Anadolu Selçuklu Devleti sultanlarının tahta çıkma merasimlerinde, kutlama, karşılama ve uğurlama gibi törenlerinde Ahîler sultanların yanında bulunmuşlardır. Örneğin, Alâeddîn Keykubâd'ın tahta çıkması sürecinde Ahîler kendisine refakat etmişlerdir. Ahîler için önemli olan tahta kimin çıktığı değil devletin en güzel şekilde yönetilmesidir. Bu nedenle Ahîlik teşkilatı çoğu zaman devletin yanında olsa da otoritenin zayıfladığı ve devlet adamlarının keyfi uygulamalara başvurduğu dönemlerde halkları arkalarından sürüklemeyi başardığı bilinmektedir⁶².

4. Anadolu'nun Türkleşmesinde Ahî Teşkilatının Siyasî, Eğitim ve Sosyo-Ekonomik Roller

Anadolu Selçukluları zamanında kurulan Ahîlik teşkilatı, neredeyse beş yüzyıl boyunca Anadolu toplumunu siyasî, askerî, iktisadî, sosyal, eğitim ve ahlakî yönden etkilemiştir. Ahî teşkilatı, kurulduğu yüzyılda sosyo-ekonomik hayatı belirlediği gibi Osmanlı Devleti ve sonrası dönemde birçok sosyal ve iktisadî kuruluşun oluşumunda ve gelişiminde etkili olmuştur. Diğer bir deyişle Anadolu'nun Türkleşmesine yaptığı katkıyla Osmanlı Devleti'nin kurulmasına da yardımcı olmuştur.

⁵⁸ Ahîliğe en çok hizmet eden hükümdarlardan olan I. Alaeddin Keykubad, oğlu II. Gıyaseddin Keyhusrev tarafından öldürülünce, Ahîler II. Gıyaseddin'e karşı direnmişler ve o Köseadağ'da Moğollara karşı yenik düşünce Sivas ve Tokat'ı ele geçiren Moğollara karşı Kayseri'yi başarıyla savunmuşlardır. Bk. Kazıcı, "Ahîlik", 540-542.

⁵⁹ Turan-Gümüş, "Türk Dünyasında Kültür, Sosyal Dayanışma ve Birlik Köprüsü Olarak Ahîlik Teşkilatı ve Bu Bağlamda Türk Devletlerine Öneriler", 560

⁶⁰ İbrahim Durak - Atilla Yücel, "Ahîliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15/2 (2010), 156.

⁶¹ Yusuf Esmer- Mehmet Asif Alan, "Ahîlik Teşkilatı'nda Kalite Yönetim Anlayışı", *Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 6/2 (2018), 9.

⁶² Osman Savaş Çetiner, "Babailer İsyanının Siyasi ve Ekonomik Nedenleri ve Baba İlyas'ın Ahi Evran ve Ahîlerle ilişkisi", *Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/1 (2022), 62.

Ahîler sadece ticaret faaliyetlerle uğraşıp iktisadî hayata katkı sağlamamıştır. Yeri geldiğinde beline kılıç kuşanıp devlet için gözünü kırpmadan savaşa katılmış yeri geldiğinde de bir Hoca gibi hareket edip halka ilim ve irfan öğretmiştir. Ahî kelimesinin Türkçe karşılıklarından birinin “kahramanca” olduğundan daha önce bahsedilmiştir. İşte bu anlama uygun şekilde Ahîler davranış sergilemektedir. Ayrıca bilindiği gibi Fütüvvet kavramı da cömertlik ve kahramanlık anlamına geliyordu⁶³.

Ahî birlikleri askerî bir karaktere de sahiptiler. Anadolu Selçuklu Devleti'nin yönetim açısından zayıfladığı, birlik ve beraberliğin bozulduğu dönemde Ahîler Moğollar'a karşı savaşmış ve Anadolu topraklarını korumak için mücadele etmişlerdir⁶⁴. Ahîlerin bu mücadelesi olmasaydı Moğollar Anadolu'da daha büyük kıyımlara yol açabilirdi. Savaşlara katılmalarının diğer bir nedeni de Ahîlerin, dinî ve tasavvufî kültürleri gereği, Anadolu'nun İslâmlaştırılması faaliyetlerinde etkin rol almalarıdır. Özellikle istihbarat sağlamada önemli hizmetler gerçekleştirmişlerdir⁶⁵.

Siyasî ve askerî etkisinin dışında Ahîler toplumda sosyal eşitliğin ve huzurun sağlanması, ekonominin korunması, toplumda kendini geliştirmiş ve ahlaklı fertlerin yetişmesini sağlamak gibi işlevleri ile topluma önemli katkılar sunmuşlardır. Ahîliğin benimsediği ahlak anlayışı sosyal yapı içerisinde bireylerin bütünleşmesini, üretken olmayı, topluma hizmet etmeyi, iktisadî faaliyetlerde hakkı ve adaleti gözetmeyi ve iyi bir insan olmayı şart koşturmuştur. Ahîlik teşkilatında gençlere verilen eğitimin en önemli amaçlarından biri onları zararlı alışkanlıklardan ve başıboş dolaşmaktan uzak tutmaktır. Diğer bir amaç ise burada verilen eğitimle Kur'an'ı ve sünneti kendilerine kılavuz eden, yüksek ahlaki değerlere sahip, milli geleneklere bağlı, toplumla barışık, üretken, sorumluluk sahibi ve bilinçli gençler yetiştirerek sosyoekonomik açıdan hayatlarını düzene sokmaktır⁶⁶.

Ahîlerin sosyal ve kültürel açıdan katkılarının biri Ahîlik oluşumunu farklı bölgelere yayarak kültürel birlik oluşturmaktır. Bu amaçla Ahîler Türkmenlerin Anadolu'da yaşadıkları her köy, kasaba ve şehirde teşkilatlanmışlardır. Her bölgede memleketlerine gelen yabancıları karşılama, onların yiyecek, içecek ve barınma ihtiyaçlarını karşılama, onlarla her anlamda ilgilenme, onları kötü insanlardan koruma gibi dünyanın hiçbir yerinde eşi benzeri olmayan bir yapılanma ile faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Ahîlik teşkilatı yapılar inşa ederek de kültüre katkı sağlamıştır. Kurdukları vakıflar, yaptıkları han, hamam, medrese, şifahane ve hayır kurumları ile kültürel olarak Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslâmlaşmasında etkili olmuşlardır. Bir şehir alındığı an orada bir Ahî teşkilatı kurup Müslüman-Türk hayat tarzını oluşturmaya başlıyorlardı.⁶⁷ Ayrıca Doğu Türk şehirlerinden göçüp gelenler arasındaki yüksek kültürlü ve sanatında deneyimli ve başarılı bireylerin korunmasını ve yerleştikleri bölgelerde sanatlarını icra etmelerine imkân sağlamışlardır. Diğer taraftan yeni fethedilen alanlarda Ahî birlikleri Türkmen topluluklarının yerleşmelerini mevcut sosyal dokuya zarar vermeden gerçekleştirmişlerdir. Farklı kültürel değerlere sahip toplulukların birbirlerine karşı çatışmacı davranışta bulunmalarını önleyerek uzlaştırmaya çalışmışlar ve böylelikle Anadolu'da sosyal düzenin korunmasını sağlamışlardır⁶⁸. Görüldüğü gibi Ahîlik Teşkilatı sosyal ve kültürel hayata önemli katkılarda bulunmuştur.

Ahîler, dayanışmacı bir ruh yapısına sahiptir. Ahî birliklerinin temel toplumsal amaçları arasında; üretici ve tüketici, zengin ve fakir, emek ve sermaye, devlet ve millet olmak üzere tüm birey ve kurumlar arasında güzel ilişki bağları kurarak herkesin huzur ve barış içinde yaşamasını sağlamak

⁶³ Uludağ, “Fütüvvet”, 259.

⁶⁴ Kazıcı, “Ahilik”, 541.

⁶⁵ Anzavur Demirpolat- Gürsoy Akça. “Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15 (Aralık 2004), 365.

⁶⁶ Kenan Aydın, “Selçuklu ve Osmanlı'da Sosyoekonomik Kalkınma Modeli Olarak: Ahilik”, *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 6/12 (Ekim 2020), 177.

⁶⁷ Ceylan, “Geçmişten Geleceğe Türk-İslâm Medeniyetinin İnşa'sında Ahilik”.

⁶⁸ Demirpolat-Akça. “Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları”, 365.

yer almaktadır. Kısacası Ahîlik sosyal ve ekonomik adaletin yanı sıra toplumsal olarak adaleti de sağlamak adına çalışan bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, toplumda yer alan farklılıkların, insanlar arasında gerilim ve dengesizlik oluşturmaması için çaba harcamıştır. Toplumda bazı insanlar fakir bazıları zengin olabilir, muhtelif statüler de olabilir. Ahîlik bunları normal karşılar. Ancak, Ahîlik insanların haksız kazanç sağlamasına ve güçlünün zayıfı ezmesine karşıdır. Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere, Ahîlik teşkilatı toplumda insanların birbirlerine karşı tavırlarının daha insancıl olması ve toplumda adil bir düzen olması için gerekli düzenlemeleri gerçekleştirmiş ve toplumsal huzuru kurmaya çalışmıştır⁶⁹.

İktisadi açıdan bakıldığında; Ahîlik teşkilatına mensup olanlara iş yeri, atölye, tekke ve zaviyelerde mesleki eğitim ve öğretim verilmektedir. Ahîlik Teşkilatı malların alınıp satılmasını ve işlenmesini kanun ve tüzüklerle düzenleyip denetlemiş, malların kalitesini belirli bir standartta tutarak tüketiciyi; ihtiyaca göre üretimin yapıp pazarlanmasını da denetim altında tutarak üreticiyi korumuştur. Ahî teşkilatları ticaretin ve sanayi üretiminin Türklerin eline geçmesi için büyük bir çaba harcayarak esnafın yabancı meslektaşların karşısında ezilmemeleri için dayanışma mekanizması kurmuşlardır. İktisadi hayata yapılan diğer bir katkı ise, esnafın ticaret yaparken hem bireysel hem de toplumsal kaygılarla hareket etmekle kalmayıp kendi kendine yeten dışa bağımlı olmadan bağımsız bir ekonomik yapıya kavuşulması amacıyla yerli üretimi destekleyici uygulamalar hayata geçirilmesidir⁷⁰. Ayrıca, her meslek ve zanaat dalında mal üretimi yapacak esnaf sayısını şehrin nüfusuna göre belirleyerek o şehirde ihtiyaçtan ne fazla ne de az üretim yapılmasını sağlamışlardır. Bu yolla üretici ve tüketicilerin maddî ve manevî açıdan zor duruma düşmeleri engellenmiştir. Bu düzenlemeler Ahîlik Teşkilatının üretici ve tüketicinin ikisini birden koruyan bir ekonomik yapı oluşturduğunu göstermektedir. Ahîlik anlayışında para bir amaç değil araç unsurudur. Ahîler, bireylere kazanılan paranın bir kısmının saklanması gerektiğini ve kanaat etmeyi benimsetmiş, bu yolla sermaye birikimini denetim altına almış ve karaborsacılığı engellemişler⁷¹.

Ahîlik Anadolu'da ilk olarak göçebe yaşamdan yerleşik yaşama geçişi hızlandırmış, şehirleşmeyi sağlamış sonrasında ekonomik yaşam üzerindeki etkili olmuştur. Özellikle Konya, Sivas ve Kayseri gibi gelişmiş kentlerde çeşitli dallarda uzmanlaşan açık ve kapalı çarşılar bulunmaktaydı. Esnaf bu çarşılar da yer alan dükkanlarda faaliyet gösterirlerdi. Ahî teşkilatları belirli bir tüccar-zanaat ağı oluşturarak hem toplumun ihtiyacı olan alanlarda üretimi arttırmış hem de toplumdaki ekonomik ilişkileri kolaylaştırmışlardır. Dolayısıyla Ahîlik Teşkilatı Türk iktisadî hayatında önemli bir rol oynamıştır. İşin nasıl ve ne oranda yapılacağı teşkilat tarafından belirlenerek bir düzen kurulmuştur. Örneğin, Ahî birliklerine mensup olanlar yeteneklerine en uygun bir işe girerek çalışır bunun dışında ikinci bir işin peşinde koşmazdı. İnsanların birden fazla işte çalışması ya da iş değiştirmesi hoş karşılanmazdı. Bu durum Ahîlikte esnaf ve sanatkârın tüm düşünce ve gücüyle kendisini işine vermesini sağlamıştır. Bu yolla toplumdaki ekonomi ahlakı ve anlayışı korunmuş ve toplumda ekonomik gelişim sağlanmıştır⁷².

SONUÇ

Türkler Türkistan coğrafyasından Anadolu'ya göç edince yeni bir medeniyetin içerisine girerek bir yandan yerleşik bir kültürle karşılaştılar. Karşılaştıkları bu medeniyetten etkilenmenin yanı sıra kendileri de var olan toplumsal kültürü etkilemişlerdi. Dolayısıyla başlangıçta tasavvufi bir hareket olarak doğan ancak sonrasında zamanla sosyal bir teşkilat halini alan fütüvvet hareketiyle tanıştılar. Türkler Anadolu'ya ilk geldiklerinde, burayı vatan yapmak ve bu topraklarda kalıcı olabilmek için yerleşik olan Bizans İmparatorluğuna ve onun medeniyetine üstünlük sağlamalıydı. Bu amaç doğrultusunda yerleşik hayata geçip şehirleşmeye başladılar. I. İzzettin Keykâvus ve Alaeddin

⁶⁹ Aksoy, "13. ve 14. Yüzyılda Anadolu'da Ahi Teşkilatı Etkisi ve Siyaseti", 26.

⁷⁰ Turan- Gümüş, "Türk Dünyasında Kültür, Sosyal Dayanışma ve Birlik Köprüsü Olarak Ahilik Teşkilatı", 605.

⁷¹ Balci, "Türk Devlet Geleneğinde Ahilik Teşkilatı'nın Yeri ve Önemi", 961.

⁷² Aksoy, "13. ve 14. Yüzyılda Anadolu'da Ahi Teşkilatı Etkisi ve Siyaseti", 25.

Keykubad zamanı Anadolu Selçukluların en zengin ve gelişmiş olduğu dönemidir. Bu dönemde ticaret ve sanat gelişmeye başlamıştır. İşte böyle bir ortamda yerleşik hayatın bir ürünü olarak Ahîlik ortaya çıkmıştır.

Kökeni XIII. yüzyıla dayanan, ruhunu İslamiyet'ten alan ve yüzyıllarca varlığını sürdüren Ahîlik Teşkilatı Anadolu'da Ahî Evran'ın önderliğinde kurulmuştur. Yesevîlik, Türkistan bölgesinde yaşayan Türklerin İslâm'a geçiş sürecini hızlandırmıştır. Aynı kaynaktan (İslamiyet) beslenen Ahîlik de Anadolu'nun Türk yurdu olmasında Yesevîlikten etkilendiği söylenebilir. Aynı görüşü farklı bölgelerde benimseyen bu yapılanmalar devletin karşısında değil bilakis yanında olmaya çaba göstermiştir. Haksızlığa uğradıkları dönemlerde halkı arkalarına alıp isyan etmeleri konjonktürelidir. Moğol istilası ve baskısı sebebiyle dönemin idaresinin icbarıyla ortaya çıktığı anlaşılan isyanlar, istisnai bir vaziyet olarak değerlendirilmelidir. Yani onların asi olduklarını göstermekten ziyade kolayca birlik haline gelmelerinden ve Türkmenleri etkileyebilmelerinden kaynaklanmaktadır. İsyân bittikten sonra her şeyin düzene girmesi ve ortaya çıkan sükûnet ve huzur tablosu bunun en açık göstergesidir. Kırşehir merkezli kurulan Ahîlik teşkilatı, kısa süre içerisinde diğer şehirlere de yayılarak Türk-İslâm kültürünü o bölgelere de taşımış ve bu yolla Anadolu'nun vatanlaşmasına önemli katkıda bulunmuştur. Tabi ki Anadolu'nun Türk ve İslâm yurdu haline gelmesi tedrici olmuştur. On yıllar süren göçlerin ardından Anadolu Türkleşmiş bir vatandır. Bu süreç Oğuzların ve Türkmenlerin Anadolu'ya göçüyle tamamlanmıyordu. Parça parça gelen bu Türklerin ihtiyaçlarının giderilmesi ve istihdamı oldukça zor ve mühim bir işti. Ahî Evran ve Anadolu'da kurmuş olduğu zaviyelerde buraya gelen Türkleri misafir edip barınma ve meslek edinmeleri konusunda onlara yardımcı olarak Anadolu'nu Türkleşmesine etki etmiştir.

Ahîlik Teşkilatı, ilk zamanlar Orta Asya'dan Moğol baskısından kaçarak Anadolu'ya ulaşan esnaf ve sanatkarların dayanışma ve işbirliği içinde kendi kendine yeten, kimseye muhtaç olmadan meslek ve sanatlarını yapmak için kurulan bir esnaf örgütlenmesi iken ilerleyen zamanlarda bir kültür haline gelerek esnaf örgütlenmesinden farklılaşarak başka bir yapıya dönüşmüştür. Fütüvvet Teşkilatından temel alınarak hem ona benzeyen hem bazı yönlerden ondan oldukça farklılaşarak ortaya çıkan Ahîlik Teşkilatı; güçlü toplumlar oluşturmak için İslâm dini ile Türk örf, adet ve geleneklerini bir araya getirerek, bu kapsamda ilkeler, faaliyetler oluşturarak başta siyaset, ekonomi, kültür, toplum ve eğitim alanları olmak üzere hayatın tamamını bütüncül bir yaklaşım içinde önemli görevler üstlenmiştir.

Anadolu Selçuklu Devleti döneminde ortaya çıkan ve Osmanlı Devleti'nin kurulmasına yardımcı olan Ahîliğin günümüzde bile başta esnaflar olmak üzere pek çok alanda yaşattığı kültürel uygulamalara rastlamak mümkündür. Örneğin, usta-çırak ilişkisi, sosyal hayatta yardımlaşma, milli değerlere önem verme ve kadınların iş hayatında desteklenmesi gibi durumlarda görebiliriz. Millî birlik ve beraberlikte Ahîlik teşkilatının önemi çok büyüktür. Toplumun kimliğini kültür oluşturur. Ahîlik sisteminin toplumun kültürüne de katkısı çok fazladır.

Ahî Evran'ın önderliğindeki Ahîlik teşkilatının Anadolu'da Türk-İslâm Medeniyetinin kurulmasına katkılarını değerlendirdiğimizde, Ahîlik, organize ve teşkilatlı bir yapı olarak medeniyetin Anadolu'da oluşmasında etkili olmuştur. Orta-Asya'dan Türklerin getirdikleri özellikler ile Anadolu coğrafyasındaki İslâmî inanç ve uygulamaların sentezlenmesi yeni bir medeniyetin adımlarının atılmasında temel dinamik olmuştur. Ahîlik teşkilatı Türk kültürü ve medeniyetinin gelişmesinde, gelenek ve göreneklerin yerleşmesi ve korunmasında, Türk ticaret ve sanat ahlâkının oluşmasında ve yaygınlaşmasında çok önemli görevler yerine getirmişlerdir. Ahî birlikleri fethedilen şehirlerde teşkilatlar kurup orada Müslüman-Türk hayat tarzını kurarak Anadolu'nun İslâmlaşmasında, vatanlaşmasında ve Türkleşmesinde vakıflarıyla, inşa ettikleri şifahane, han, hamam, çeşme, medrese gibi yapılarıyla kültürel olarak etkili olmuşlardır.

<i>Author Contributions / Yazarların Katkısı:</i>	<i>Author / Yazar 1</i>	<i>Author / Yazar 2</i>
Conceptualization (CRediT 1) / Araştırmanın Tasarımı	%40	%60
Data Curation (CRediT 2) / Veri Toplanması /	%50	%50
Investigation - Analysis - Validation (CRediT 3-4-6-11)/ Araştırma - Veri Analizi- Doğrulama	%50	%50
Writing (CRediT 12-13) / Makalenin Yazımı	%60	%40
Writing – Review & Editing (CRediT 14) / Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi	%60	%40

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

KAYNAKÇA

- Anadol, Cemal. *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahîlik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler*. Ankara: Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (HAGEM) Yayınları, 2. Basım, 2001.
- Aksoy, Aysel. "13. ve 14. Yüzyılda Anadolu'da Ahî Teşkilatı Etkisi ve Siyaseti". *Medeniyet ve Toplum Dergisi* 2/1 (2018), 19-35.
- Aydın, Kenan. "Selçuklu ve Osmanlı'da Sosyoekonomik Kalkınma Modeli Olarak: Ahîlik". *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi* 6/12 (Ekim 2020), 166-185.
- Bahadır, Gürhan. "Ortaçağ Anadolu'sunda Türk-İslâm Medeniyetinin Oluşması (636-1100)". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/16 (2011), 113-126.
- Balcı, Deniz. "Türk Devlet Geleneğinde Ahîlik Teşkilatı'nın Yeri ve Önemi". *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi* 6/3 (2023), 954-965. <https://doi.org/10.33712/mana.1298394>
- Barkan, Ömer Lütfi. "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler: I, İstila Devrinde Türk Dervişleri ve Zaviyeler". *Vakıflar Dergisi*, 2 (2006), 279-386.
- Barthold, Vasilij Vladimiroviç. *İslâm Medeniyeti Tarihi*. çev. Mehmed Fuat Köprülü. Ankara: Arisan Matbaacılık, 1984.
- Bayram, Mikail. "Anadolu Selçukluları Zamanında Ahi Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi* (1983), 45-52.
- Bilgili, İsmail. "Hoca Ahmed-i Yesevî'nin Anadolu İrfanına Katkısı". *Buhara'dan Konya'ya İrfan Mirası ve XIII. yy. Medeniyet Merkezi Konya*, ed. Dilaver Güler ve Murat Şimşek. 116-133. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2020.
- Bulgurcu, Kahraman. "Anadolu'da İslâm'ın Yayılmasında Öncü Bir Muhaddis: Ebû İshak el-Fezârî (ö. 188/804)". *İstem* 45 (2025), 165-186. <https://doi.org/10.31591/istem.1641681>
- Ceylan, Kazım. "Geçmişten Geleceğe Türk-İslâm Medeniyetinin İnşasında Ahîlik". *TASAM*. Erişim 25 Ağustos 2025. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/54642/gecmisten_gelecege_turk-islâm_medeniyetinin_insasinda_Ahîlik
- Cunbur, Müjgan. "Ahmed Yesevî'nin Anadolu'nun Türkleşmesindeki Yeri". *Erdem* 7/21 (1995), 833-852.
- Çağatay, Neşet. *Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1974.
- Çağatay, Neşet. "Anadolu'da Ahîlik ve bunun kurucusu Ahî Evren". *Belleten* 46/182(1982), 423-436.
- Çetiner, Osman Savaş. "Babailer İsyanının Siyasi ve Ekonomik Nedenleri ve Baba İlyas'ın Ahî Evran ve Ahîlerle İlişkisi". *Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 6/1 (2022), 61-73. <https://doi.org/10.55805/kadimsbd.1118465>
- Çıtır, Aslan. "Kurân'da İslâm'ın Tüm Peygamberlere İsnat Edilmesi". *akif* 51/1 (2021), 135-158. <http://dx.doi.org/10.51121/akif.2021.19>
- Demir, Yaşar. "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Bizans-Avrupa Ekseninde Cereyan Eden Münasebetler". *İHYA Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi* 3/2 (Güz, 2017), 54-91.
- Demirpolat, Anzavur-Akça, Gürsoy. "Ahîlik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 15 (Aralık 2004), 355-376.
- Doğru, Halime. *XVI. Yüzyılda Sultanönü Sancağında Ahîler ve Ahî Zaviyeleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, 1991.
- Durak, İbrahim – Yücel, Atilla. "Ahîliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri Ve Günümüze Yansımaları". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 15/2 (2010), 151-168.
- Esmer, Yusuf-Alan, Mehmet Asif. "Ahîlik Teşkilatı'nda Kalite Yönetim Anlayışı". *Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi* 6/2 (2018), 1-15.
- Güngör, Harun. "Türk Alevi-Bektaşî İnanışlarında Şamanlığın İzleri". *Erdem* 22(1996), 237-249.
- İnalcık, Halil. *Osmanlılar, Fütuhât, İmparatorluk, Avrupa İle İlişkiler*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- Kaya, Abdullah. "Anadolu'nun Türk ve İslâm Yurdu Haline Gelişinde Ahîlerin Rolü ve Önemi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/29 (2013), 547-561.
- Kaya, Abdullah. "Başlangıcından 1071'e Kadar Türklerin Anadolu'ya Akınları Hakkında Bir Değerlendirme". *EKEV Akademi Dergisi* 18/59 (Bahar 2014), 211-232.
- Kaya, Umut. "Değerler Eğitiminde Bir Meslek Teşkilâtı: Ahîlik". *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (Aralık 2013), 41-69.
- Kazıcı, Ziya. "Ahîlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/540-542. Ankara: TDV Yayınları, 1988.
- Köprülü Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 8. Basım, 1993.
- Özköse, Kadir. "Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında Tasavvufî Zümre ve Akımların Rolü". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (Haziran 2003), 249-279.
- Şanal, Mustafa – Güçlü, Mustafa. "Bir Toplumsallaştırma Aracı Olarak Ahîlik". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 23/2 (2007), 379-390.
- Şimşir, Mehmet. "Malazgirt Meydan Muharebesi Öncesi Bizans-Fâtımî İlişkileri ve Savaşa Etkileri". *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (SEMA)* 8 (Aralık 2023), 22-39. <https://doi.org/10.47702/sema.2023.29>
- Togan, Zeki Velidi. *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul: Enderun Yayınları, 1. Basım, 1981.
- Turan, Osman. *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları 3. Basım, 1993.
- Turan, Abdullah - Gümüş, Kudret Safa. "Türk Dünyasında Kültür, Sosyal Dayanışma ve Birlik Köprüsü Olarak Ahîlik Teşkilatı

Türkistan'dan Anadolu'ya: Türk-İslâm Medeniyetinin İnşasında Ahîlik Teşkilatının Rolü

- ve Bu Bağlamda Türk Devletlerine Öneriler". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/41 (Aralık 2015), 597-612.
- Turan, Namık Sinan. "Selçuklu ve Osmanlı Anadolu'sunda Ahîliğin Sosyo-Ekonomik Gelişim Süreci". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* 52 (2007), 151-187.
- Türkmen, İlker. "XIII. yüzyılda Yesevîlik, Ahîlik ve Babailik üçgeninde Kırşehir". *Selçuk Türkiyat* 64 (2025), 1-24. <https://doi.org/10.21563/sutad.1420218>
- Uludağ, Süleyman. "Fütüvvet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/ 259-261. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Yüksel, Muhammed Bahaeddin. "Temel Dinamikleri Açısından Fütüvvet ve Ahîliğin Kur'ânî Referansları". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 1/2(2017), 270-311.
- Yüksel, İbrahim. "Meslek Ahlakı Tartışmaları ve Ahîlik". *Ahî Evran* Ed. Hakan Sarı-Yusuf Koşar 167-197. İstanbul: İhlamur Yayınevi, 2021.